

Myror och andra gaddsteklar i området kring Övre Tälningån, Hälsingland

JOHANNES BERGSTEN, PER-OLA HOFFSTEN & SVEN HELLQVIST

Inledning

Detta är en del i en serie rapporter från Norrlands Entomologiska Förenings inventeringsläger vid Övre Tälningån i sydvästra Hälsingland, 30 juni – 3 juli 2000 (se Hoffsten 2001, Bergsten & Gabrielsson, 2001). Här presenterar vi fynd av gaddsteklar ifrån området. Vid själva inventeringslägret samlades huvudsakligen myror (av JB) medan uppgifterna för övriga gaddsteklar mestadels gäller material som fångades i trädfällor (av POH). Dessa fällor var fördelade på fem olika delområden. Här nedan följer kortfattade beskrivningar av fällområdena. En fylligare beskrivning finns i Hoffsten & Pettersson (2001):

- (A) Fastmarksholme med grova tallar omgiven av myr, samt på ett brandfält på ett smalt näs i sjön Övre Tälningen.
- (B) Gles tallskog med inslag av grova lövträd samt i kanten av en stor vattenfylld blockrik sänka.
- (C) Blandskog längs en mindre bäck på Rågatsbergets sydsluttning.
- (D) Tät tallskog med klana träd på fastmarksholme omgiven av myr.
- (E) På döda tallar och gammeltallar längs Övre Tälningån.

Fällorna sattes ut i början av maj och tömdes i slutet av maj, juni respektive juli. Ett mindre material samlades in (av POH) genom fällfångster 2001. Materialet har artbestämts av JB (myror) och SH (övriga gaddsteklar).

Funna arter

I Tabell 1 listas de arter som påträffades inom området. Vi fann 21 arter av myror, 2 guldsteklar, 1 plankstekel, 10 getingar, 3 vägsteklar, 11 rovsteklar samt 14 arter av bin. Myror samlades för hand över hela området under inventeringslägrets dagar och bara en ny art (tallsmalmyra) tillkom i fällmaterialet. Flest gaddstekelarter (exkl. myror) fann vi i område E, invid Tälningån. Nedre delen av ån där fällorna placerades är 20–30 meter bred, mestadels lugnflytande men med korta blockrika forsar emellan. Omgivningen består till största delen av gles tallskog med stort inslag av gammeltallar, både levande och döda, samt myrmarker (för fylligare beskrivning av ån se Hoffsten 2001, och av fällområdet se Hoffsten & Pettersson 2001). Särskilt givande var några fällor på *Nothorina*-tallar (gamla tallar med färsk angrepp av reliktböck; se Hoffsten & Pettersson 2001).

Intressantare fynd

Formica (Formica) uralensis (uralmyra). Uralmyran är lätt att skilja från alla övriga svenska arter i undersläktet *Formica* på att hela huvudet utom käkarna är svarta (Fig. 1) (övriga arter har åtminstone kinderna rödbruna). Arten förekommer på myrar och mossar över hela landet men den är ny för Hälsingland.

Formica (Formica) polycytena (kal skogsmyra). Denna fåhåriga skogsmyra rapporterades nyligen ifrån Medelpad av Bergsten

m fl (2000) vilket är det hittills nordligaste kända fyndet i Sverige. I tallskogsmarkerna kring Övre Tälningån visar både handinsamlat material och trädfällorna (Tab. 1) att *F. polyctena* är den vanligaste stackmyran i området.

Formica (Serviformica) transkaukasica (vitmossemyra). Denna myra samlades in i ett exemplar ifrån Övre Tälningåns myrmarker genom slaghävning i mestadels dvärgbjörksbestånd (*Betula nana*). Arten förekommer på myrar och mossar över hela landet men den är ny för Hälsingland.

Formica (Coptoformica) forsslundi (mindre hedmyra). Minsta arten av Sveriges fyra hedmyror (*Coptoformica*) som kan vara svåra att skilja åt. Mindre hedmyran är närmast lik kal hedmyra (*F. pressilabris*) men längre maxillarpalper, hårigare bakkropp och biotopen myrar och mossar istället för ängsmark skiljer mindre hedmyra ifrån denna. I Norrland tidigare bara känd från Härjedalen.

Lasius platythorax (skogsjordmyra). Denna ur *L. niger* nyutskiljda art (Seifert

1991) rapporteras här för första gången från Hälsingland. Genom flitiga myrinventerare nu känd från fyra norrländska landskap: Medelpad – Bergsten m fl 2000, Norrbotten – Hellqvist & Pettersson 1997, Västerbotten – Falck & Bergsten in prep.

Leptothorax muscorum (tallsmalmyra). Som det svenska namnet antyder en art man kunde förvänta sig i områdets talldominerade marker. Togs i ett exemplar med en trädfälla i område C, tömd i juli. I Norrland känd från Hälsingland, Medelpad och Holmön i Västerbotten (Ivarsson 1997).

Dipogon vechti. En sällsynt vägstekel som är känd genom äldre fynd från Småland och Uppland men i senare tid endast påträffats i Norrland (J. Abenius, pers. komm.). Arten är klassad som sårbar (VU) i den svenska rödlistan (Gärdenfors 2000). I fällmaterialet fanns tre honor, från tre olika fällor; en i område B (i marknivå intill en högstubbe av säl) och två längs Tälningån (i brösthöjd på *Nothorina*-tall respektive i brösthöjd på björkstubbe). *D. vechti* är tidigare känd från Hälsingland, bl a genom ett fynd som Bo Henriksson gjorde 1997 i

Fig. 1. Uralmyran, *Formica (Formica) uralensis* från sidan (till vänster), och dess mörka anlete (till höger).

Tabell 1. Gaddstekelararter tagna i Övre Tälningssåområdet, Hälsingland. Kolumn A-E visar fångst med trädfallor i respektive fällområde (se Hoffsten & Pettersson, 2001) under olika månader (5= maj, 6= juni, osv). Merparten är från säsongen 2000 med undantag för fynd markerade med -01 som är från 2001. Kolumnen "Övrigt" visar övriga fynd, mestadels gjorda under NEF:s inventeringsläger 30:VI-3:VII 2000. * Indikerar nya landskapsfynd.

	A	B	C	D	E	Övrigt
Formicidae - myror						
<i>Myrmica lobicornis</i>	7			6		x
<i>Myrmica rubra</i>					6	x
<i>Myrmica ruginodis</i>	6,7	5,6	6,7	5,6,7	6,7	x
<i>Myrmica scabrinodis</i>						x
<i>Myrmica sulcinodis</i>	6,7			7	7	x
<i>Leptothorax acervorum</i>		6	7	6		x
<i>Leptothorax muscorum</i>			7			
(* <i>Lasius platythorax</i>	6,7	5,6,7	6	5,6,7	6,7	x
<i>Camponotus herculeanus</i>		5,6,7	6	6,7	6,7	x
<i>Formica (Raptiformica) sanguinea</i>						x
<i>Formica (Coptoformica) exsecta</i>						x
* <i>Formica (Coptoformica) forsslundi</i>						x
<i>Formica (Serviformica) fusca</i>	6,7	5,6,7			6,7	x
<i>Formica (Serviformica) lemani</i>	6,7	6	7	6	6,7	x
* <i>Formica (Serviformica) transkaukasica</i>						x
<i>Formica (Formica) aquilonia</i>			6		6	x
<i>Formica (Formica) lugubris</i>						x
* <i>Formica (Formica) polyctena</i>		5,6,7	6,7	7	6	x
<i>Formica (Formica) rufa</i>		5,6				x
<i>Formica (Formica) truncorum</i>						x
* <i>Formica (Formica) uralensis</i>						x
Chrysididae - guldsteklar						
<i>Chrysis longula</i>					7	
<i>Chrysis angustula</i>	6,7				6,7	
Sapygidae - planksteklar						
<i>Sapyga similis</i>					7	
Vespididae - getingar						
<i>Vespula rufa</i>	8-01	7-01			7	
<i>Vespula vulgaris</i>	8-01	7,7-01	8-01		6,7	x
<i>Dolichovespula media</i>						x-01
<i>Dolichovespula norwegica</i>			7			
<i>Stenodynerus dentisquama</i>						x-01
<i>Ancistrocerus oviventris</i>	7				7	
* <i>Ancistrocerus antilope</i>					7	
<i>Ancistrocerus trifasciatus</i>	6				7	
<i>Ancistrocerus parietinus</i>					7	
<i>Euodynerus quadrifasciatus</i>					7	

	A	B	C	D	E	Övrigt
Pompilidae - vägsteklar						
<i>Dipogon vechti</i>		7			7	
<i>Dipogon bifasciatus</i>					7	
<i>Anoplius nigerrimus</i>	8-01				7	x
Sphecidae - rovsteklar						
<i>Pemphredon lugens</i>	7					
<i>Pemphredon lugubris</i>					6	
<i>Pemphredon montana</i>					7	
<i>Pemphredon wesmaeli</i>					7	
<i>Passaloecus borealis s.l.</i>	6					
<i>Passaloecus eremita</i>	7				7	
<i>Passaloecus corniger</i>					7	
<i>Passaloecus monilicornis</i>					6,7	
<i>Trypoxylon minus</i>					7	
<i>Crossocerus leucostomus</i>					7	
* <i>Crossocerus walkeri</i>					6	
Apidae - bin						
<i>Hylaeus annulatus</i>	6				6,7	x
<i>Andrena lapponica</i>	6, 7-01		6			6 x
<i>Halictus rubicundus</i>			7-01			x, x-01
<i>Bombus soroensis</i>		6				x
<i>Bombus sporadicus</i>			7			
<i>Bombus lucorum</i>	6, 8-01		5, 6			
* <i>Bombus cryptarum</i>	6					
<i>Bombus jonellus</i>	6			6	6	
<i>Bombus pratorum</i>			7-01		6	x
<i>Bombus hypnorum</i>			7-01			
<i>Bombus pascuorum</i>	6	6	7		7	x
<i>Bombus (Psithyrus) bohemicus</i>		6				
<i>Bombus (Psithyrus) norwegicus</i>		5				
<i>Bombus (Psithyrus) sylvestris</i>					6	

ett tallskogsområde med höga naturvärden S Stugsjön i Edsbyn. ”Gammelskogar”, gärna med förekomst av *Nothorina*-tallar, tycks vara typiska habitat för arten. Vid Roger Petterssons undersökning av insektsfaunan på *Nothorina*-tallar sommaren 2000, hittades t ex arten på tre lokaler (i Västerbotten, Lycksele lappmark respektive Norrbotten). Med dessa fynd har därmed antalet kända lokaler för arten i Sverige på kort tid nästan fördubblats.

Stenodynerus dentisquama är en liten solitärgeting som i den svenska rödlistan anges som missgynnad (NT). Den är känd genom spridda fynd över stora delar av landet, norrut till Västerbotten. I senare tid har den dock huvudsakligen påträffats i norr. Flertalet fynd har gjorts i glest bevuxen tallskog. Fyndet i Övre Tälningånområdet gjordes vid Slåttatjärn vid de kompletterande insamlingar som POH gjorde 2001. En hane togs i en fallfälla på öppen myr –

en för arten överraskande miljö. I Hälsingland är arten tidigare funnen vid Hölick (Nilsson m fl 1999).

Ancistrocerus antilope är en stor, ganska ovanlig solitärgeting som i Finland (Pekkarinen & Huldén 1991), och möjligen även i Sverige, är på tillbakagång. En hona togs på en *Nothorina*-tall intill Övre Tälningån. Att det just var en hona är typiskt för arten; hanar är kraftigt underrepresenterade i samlingarna. Vid genomgång av finländska samlingar utgjorde hanar endast 7% av totala antalet individer (Pekkarinen & Huldén 1991). Arten parasiteras av den stora guldstekeln *Chrysis longula* som också påträffades intill Övre Tälningån. *C. longula* parasiterar dock även på andra solitärgetingar.

Crossocerus walkeri. En hane togs i en fälla på en *Nothorina*-tall intill Tälningån. Fyndet är det första i Hälsingland och det hittills nordligaste i landet för denna lilla rovstekel. *C. walkeri* tycks vara ganska sällsynt men är möjligen förbisedd. Arten är speciell genom att som enda svenska rovstekelart ha dagsländor som bytesdjur. Boet anläggs i död ved (Lomholdt 1976).

Bombus cryptarum är nära besläktad med den vanliga *B. lucorum*. Arten har sannolikt vid utbredning i Sverige men har först nyligen uppmärksamats (Pettersson m fl 1999).

Slutkommentar

De myrarter vi fann utgör en stor andel av landskapets nu 27 kända arter och myrfaunan i området torde med detta vara ganska väl känd. Ur tabellen och det genomgångna fällmaterialet av myror kan

man i någon mån uttolka de respektive arternas abundans. De vanligaste arterna i området torde vara *Myrmica ruginodis* (skogsrödmyra), *Lasius platythorax* (skogsjordmyra), *Camponotus herculeanus* (större hästmyra), *Formica lemani* (norrlandsmyra), *Formica fusca* (svart slavmyra) och *Formica polyctena* (kal skogsmyra). Fynden av övriga gaddsteklar däremot representerar snarare ett axplock av vad som kan förväntas i området och större insatser behövs för att bättre spegla denna fauna. Eftersom det insamlade materialet till största delen fångades med hjälp av trädfällor saknas marklevande arter nästan helt i artlistan. Flera mycket vanliga vedlevande arter, som rimligtvis bör finnas i området, saknades också i fällmaterialet, vilket antyder att riktade insatser kan utöka artlistan betydligt. Fynden av några ovanliga och rödlistade arter efter en begränsad fångstinsats tyder ändå på att området kan ha en intressant gaddstekelfauna.

Citerad litteratur

- Bergsten, J. & Gabrielsson, F. 2001:** Akvatiska skinn- och skalbaggar i och kring Övre Tälningån i Hälsingland. *Natur i Norr* 20(1): 49-55.
- Bergsten, J., Hellqvist, S. & Ivarsson, T. 2000:** Gaddsteklar i Tynderö –rapport från NEF:s inventeringsläger 1999. *Natur i Norr* 19(1): 5-11.
- Gärdenfors, U. (red.) 2000:** *Rödlistade arter i Sverige 2000 – The 2000 Red List of Swedish Species*. Artdatabanken, SLU, Uppsala.
- Hellqvist, S. & Pettersson, R. 1997:** Småkryp i norrländska nationalparker. 4. Gaddsteklar på Haparanda Sandskär. *Natur i Norr* 16(1): 51-53.
- Hoffsten P-O. 2001:** Sländor i Övre Tälningåsområdet – rapport från NEFs inventeringsläger 2000. *Natur i Norr* 20(1): 33-48.

- Hoffsten P-O & Pettersson R. B. 2001:** Vedlevande skalbaggar i Tälningåområdet. *Natur i Norr* 20(2): ?-?
- Ivarsson, T. 1997:** Myror på Holmöarna. *Natur i Norr* 16(2): 109-117.
- Lomholdt, O. 1975-1976:** The Sphecidae of Fennoscandia and Denmark. - *Fauna Entomologica Scand.* 4: 1-452.
- Nilsson, A.N., Hellqvist, S. & Henriksson, B. 1999:** Småkryp på Hornlandet - en rapport från NEF's inventeringsläger 1998. *Natur i Norr* 18(1): 1-6.
- Pekkarinen, A. & Huldén, L. 1991:** Distribution and phenology of the *Ancistrocerus* and *Symmorphus* species in Eastern Fennoscandia (Hymenoptera, Eumenidae). *Entomologica Fennica* 2: 179-189.
- Pettersson, V., Rauker, T. & Nilsson, A. 1999:** *Bombus cryptarum* belagd för Sverige (Hymenoptera: Apidae). *Natur i Norr* 18: 79-83.
- Seifert, B. 1991:** *Lasius platythorax* n.sp., a widespread sibling species of *Lasius niger* (Hymenoptera: Formicidae). *Entomol. Gener.* 16(1): 69-81.

Författarnas adresser:

Johannes.Bergsten@eg.umu.se
Mariehemsvägen 19C-108, 906 53 Umeå
Per-Ola.Hoffsten@eg.umu.se
Östermalmsgatan 52, 903 32 Umeå
Sven.Hellqvist@njv.slu.se
Älvtået 2, 903 60 Umeå
